

H. VLADÁR ÁGNES

DR. HAJNÓCZI GYULA PROFESSZORRÓL
AQUINCUMBAN, 2013. MÁJUS 10-ÉN

A címben jelzett napra készülve – melyet felejthetetlen tanáromra történő ünnepélyes emlékezésnek szentelt a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma – az jutott hirtelen eszembe, milyen jó lenne, ha ő személyesen is itt lenne közöttünk, szeretett aquincumi polgárvárosában. A hálás visszaemlékezés olykor képes hasonló gondolatokat kelteni. Aztán mély meggyőződéssel rájöttem, hogy ez a jelenlét valóságos, nem kizárólag látható módon „manifesztálódik”, hiszen mindig megnyilvánult akkor, amikor szükség volt rá, hogy a dolgok túlságosan le ne térjenek a helyes vágányról és túléljék a nehezebb időszakokat.

Az átgondolt koncepciók és elképzelések eleve nem maradtak, egy nagyformátumú alkotó szellemi örökségeként, melyek továbbadása már valójában nagyon korán elkezdődött.

Nem felejthető emléket jelentenek egyetemi előadásai, amikor a hallgatók mindegyike megérezte, hogy ez az ember „nagyon tud”. Arról nem is beszélve, amikor lendületesen – és tökéletesen – a táblára rajzolta a korinthuszi oszloprendet, párkányával, profiljaival együtt. Ma is jól emlékszem, a Műszaki Egyetem II. emeletének 40. számú előadóijában történt, amikor egy hasonló bravúrt látva, az évfolyam „felhördült”. Hajnóczi tanár úr ekkor megfordult, és jellegzetes, fanyar humorával csak azt kérdezte: „Mi van?” – Népszerűség és egyúttal tartózkodó tisztelet vette körül mindig, ez személyiségéből, különleges habitusából következett. Tárgyát, az ókori építészettörténetet azok is figyelemmel hallgatták, akik nem kifejezetten ilyen irányultságúak voltak

Régészetben, építészetben a *kronológia*, az időrend lényeges tényező. A történések, adatok sorában rendet teremt, és megmagyaráz. Néhány előzményt említenek, melyek talán érthetővé teszik, miért személyemet érte a megtiszteltetés, hogy ma Hajnóczi Gyuláról beszéljek.

Óbudán, a katonai amfiteátrum közelében nőttem föl. Bátyám „Római régiségek” című gimnáziumi tankönyvéből fölfedeztem magamnak a római kort,

melynek emlékei - mint látható volt - nálunk is előfordulnak. A Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára jelentkeztem, érdekelt a konstrukció, a forma, az építészettörténet, kezdve az ókorral. Hajnóczi tanár urat ekkor ismertem meg, rajta keresztül Pannoniát, és közelebről Aquincumot is.

Diplomám megszerzése után a Budapesti Városépítési Tervezőintézet (BUVÁTI-ként volt ismert) Műemléki Szakosztályára kerültem, ami a gyakorlatban váratlanul „összehozott” Aquincummal. Különleges helyzet volt, hogy a Fővárosi Műemlékfelügyelőséggel kapcsolatban lévő szakemberek, akik ebben véleményt nyilváníthattak, felismerték a helyzet komolyságát, és az egykori Pannonia építészeti örökségének megóvását a *műemlékvédelem feladatai közé* sorolták. Tekintélyük, rendkívüli tudásuk és elismertségük volt az, amelyet a döntéshozók akkor – szerencsére – figyelembe vettek.

A helyzet valóban nagyon komoly, az állapotok szinte leírhatatlanok voltak. A katonai amfiteátrum körülkerítetlen állapotban, a polgárváros romterülete úgyszintén. A HÉV-nek az Aquincumi Múzeummal szembeni megállójánál leszállók, és a gázgyár felé igyekvők az egykori polgárváros kelet-nyugati főútvonalán – a „decumanus”-on – szabadon jöttek-mentek. Az épületmaradványok nem látszottak ki a magasra nőtt gazból – én magam is alig, – legtöbb épületalaprajz felismerhetetlen volt, némely része kövek szabálytalan halmazának tűnt csupán.

A megbízást, - mely „*Aquincum polgárváros romjai konzerválásának megtervezésére*” szólt – a főváros adta saját intézményének, a BUVÁTI-nak, tervezőként személyemet megnevezve. Az akkori adminisztráció merev szabályainak megfelelően az egyetemet levélben kellett felkérni, (én írtam meg), hogy Dr. Hajnóczi Gyula a tervezésben konzulensként részt vehessen.

A munka megkezdődött, amely egyúttal Aquincum *új kori kronológiájának kezdetét* is jelentette. A „páp földi feltárásokkal” – ahogy a 19. századi kez-

detektől a területet nevezték – ilyen értelemben még sohasem foglalkoztak.

Nem felejthető emlék, amikor Nagy Tibor, akkor az Aquincumi Múzeum igazgatója, Póczy Klára, Hajnóczi Gyula és jómagam, a Múzeum előtti térségről körülnéztünk. Örömmel, hogy történhet valami, ami a polgárváros romhalmazának sorsán változtathat, de nagyon gondterhelten. Eltűnődünk azon, hogy egyáltalán mit lehet csinálni, milyen formában és módszerrel lehet hozzáfogni az előzmények nélküli feladathoz.

Ez ma már történelem. Nagyon sok munka, és folyamatos egyeztetések sora következett. Elkészült Aquincum-polgárváros távlati terve, amelyet számos tudományos és szakmai fórum kívánt megismerni és főként megvitatni! E fórumoknak opponensi véleményei, hozzászólásai és konklúziói ma már műemlékvédelem-történeti dokumentumok. A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Bizottságán Hajnóczi Gyula még jelen volt, de az Építőművész Szövetség Műemléki Albizottsága előtt építészként már egyedül álltam. A polgárvárosról rajzolt csaknem két méter hosszú távlati kép jelentette számomra a támogató háttérrel, Hajnóczi Gyulának az egyes épületekről készített szellemes helyreállítási javaslatok mellett. Ő akkor Nubiában volt, az Asszuáni gát építésével kapcsolatos műemlék-mentési munkák résztvevőjeként. Emlékszem Egyiptomból írt levelezőlapjára, melyben biztatott, és kérte, hogy írjam meg mi lett az eredmény.

Az „*Aquincum távlati terve*” végül alapdokumentummá vált, a benne foglaltak meghatározták a további tevékenységet, melynek eredményeként lassan megjelent a „város”. Az egyes épületek – Amphiteatrum, Macellum, Nagy Közfürdő, Nagy Lakóház, és a többi – tudományos munkával, hitelesítő ásatásokkal megalapozott helyreállítása. A polgárvárosi Amphiteatrum, valamint a Macellum felmérése, helyreállítási terveinek elkészítése az én feladatom volt Hajnóczi Gyula konzulensi közreműködésével, a Nagy Közfürdőnek a felmérését készítettem el. Ezek eredményeként kezdett kialakulni, majd a további tevékenység eredményeként fokozatosan fejlődött tovább és nyerte el mai megjelenését a látványos régészeti park, amely az egykori római birodalom provinciáinak hasonló létesítményei között kiválóan megállja a helyét.

Amikor egyetemistaként Hajnóczi Gyula előadásait hallgattuk, csak egy rendkívülinek mutakozó személyiséget láttunk benne, és nem is sejtettük, hogy ki is ő valójában.

1920. április 5-én született Baján, itt is érettségizett a III. Béla reálgymnáziumban, 1938-ban. Ettől kezdve, rendkívül gazdag érdeklődési köre szerint

alakított életpályáját szinte csak lélegzetvisszafojtva lehet követni. Sopron, Pécs, Kolozsvár. Az első város Erzsébet Tudományegyetemének Evangélikus Hit-tudományi karán 3 féléven át teológiát hallgatott, majd Pécsen olasz–magyar–művészettörténetet. Említette egyszer, hogy gyakran meglátogatták a városhoz közeli zengővárkonyi otthonában tanárukat, Fülep Lajost, a neves művészettörténészt, és hogy ezek a beszélgetések milyen nagy hatással voltak rá.

1940-ben és 1941-ben bölcsészeti tanulmányokat folytatott a kolozsvári egyetemen, majd 1944 őszén végül építészeti tanulmányokra határozta el magát, melyeket katonai szolgálattal és hadifogsággal megszakítva 1950-ben zárt le, az építész-mérnöki diploma megszerzésével. Ezt követően, korábbi bölcsészeti tanulmányait kiegészítve, 1954–58 között általános régészeti oklevelet is szerzett. Ez műemléki és építészettörténeti munkássága szempontjából nemsokára sok előnyt biztosított számára. 1961-ben az ókori régészet és művészettörténet tárgyköréből bölcsészdoktorrá avatták. Akadémiai tudományos fokozatot 1966-ban ért el, *A térszemlélet fejlődése az ókori építészetben* témájú értekezésével.

1967-ben letette az asztalra az *Ókori építészet* tankönyvét, mely közel 500 oldalon, és több mint 600 ábrával jelent meg, és a görög római építészet mellett az európai építészetre ható valamennyi ókori kultúrát is tárgyalja, külföldön is kiadták. Az általa tanított helyszínek mindegyikét utazásaival bejárta. 1968-ban kapott Ybl Miklós-díjat, mellyel addigi műemlékvédelmi tevékenységét, és tankönyvét is elismerték, 1990-ben életművét Kossuth-díjjal tüntették ki.

Különös büszkeséggel töltötte el az élete alkonyán 1996-ban neki ítélt Rados Jenő emlékérem, mely kiváló professzorára emlékeztette, akinek a tanszékén 1950-ben munkásságát tanársegédként megkezdte. Ettől kezdve élete végéig az Építészettörténeti Tanszéknek, illetve Intézetnek maradt a munkatársa, 1955-ben adjunktus, 1967-ben docens, 1978-ban egyetemi tanár, majd dékánhelyettes, aki minden évfolyamban szívesen hallgatott, népszerű előadó volt, és új módszereket vezet be az építészettörténet oktatás területén.

Szakirodalmi munkássága rendkívüli jelentőségű, sokoldalú, és – felsorolhatatlan. A német és olasz szaksajtóban is publikált, folyamatosan. A kezdetet már 1952-ben egy építészeti alaktan jegyzet jelentette, ezt követte 1956-ban a *Műemlékfelmérési útmutató*, mely ebben a műfajban akkor új volt, és a műemlékvédelemmel foglalkozók számára azóta is nélkülözhetetlennek számít. 1990-ben papírforma szerint nyugdíjba vonult, valójában élete végéig a rá

jellemző lendülettel dolgozott tovább. A mindnyájunk polcán alapműként megtalálható *Pannonia római romjai* című könyvét már betegsége alatt írta, és rajzolta. Szakirodalmi munkássága, és talán egész életműve csúcspontjának az Akadémiai Kiadó által 1992-ben publikált *Vallum és intervallum* c. könyvét tekintette, amely az építészeti analitikus térelméletről szól, és már négy évvel korábban német nyelven kiadva tovább növelte a szerző hírnevét külföldön is. 1996-ban választották, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává. Hála Istennek, még megírta ezt.

Szinte hihetetlen, hogyan fért bele életébe mindez, oktatói, és műemlékvédelmi munkája mellett. A szakma figyelmét először a szombathelyi Isis szentély helyreállításával keltette föl, majd következett Aquincum korszaka. Az itteni eredmények, csakúgy, mint Tác–Gorsiumban végzett munkái, példaértékűek. Továbbiak Fenékpusztá, Százhalombatta, Balácapusztá, Kővágószőlős, Balatonfűzfő ... Teljes felsorolásra ezúttal sem lehet vállalkozni.

Aquincum építészeti együttesében, mely Hajnóczi Gyula szívéhez annyira közel állt, és amelynek jelentősége valójában túlmutat önmagán, méltán em-

lékezik meg róla a Budapesti Történeti Múzeum látható módon is. A polgárvárosnak az a része, ahol a címben jelzett időpont ragyogóan napsütéses dél-előttjén a rá emlékezők összegyűltek, kezdetben még nem tartozott a látogatható romterülethez. Elkerített, növényzettel sűrűn benőtt, idegen tulajdonban lévő amolyan „megközelíthetetlen dzsungelként” ékelődött az antik város területébe. Az 1990-es években került a Múzeum tulajdonába, így lehetővé vált Aquincum déli részének további kutatása és fejlesztése, területének „volumene” érzékeltetőbbé vált, a sétautak kiépítésével, ill. az eredeti utak helyreállításával pedig – többek között – már a távolabbi Symphorus Mithraeum is jól illeszkedik a polgárváros egységesebb látványába.

A korábbi zárt területen lévő építmény múzeumi célokra történő hasznosítása – restaurátor műhely, kutatószobák könyvtár etc. – is megtörtént, melyben jelentős része volt Hajnóczi Gyulának. Róla kapta új megnevezését – Hajnóczi ház – és a megemlékezés látható jelét, a falon elhelyezett emléktáblát, mely megőrökíti elévülhetetlen szerepét az „Aquincum polgárváros, régészeti park” létrehozásában.

IRODALOMJEGYZÉK

- HAJNÓCZI Gyula tudományos tevékenységének bibliográfiája. *Építés-Építészettudomány* 22. (1991), p. 326-330.
- HAJNÓCZI Gyula – VLADÁR Ágnes: Aquincum polgár város műemléki helyreállításának távlati terve. *Műemlékvédelem* 6. (1962), p. 206-211.
- HAJNÓCZI, Gyula: Fragen der Methodik des Denkmalschutzes der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67. (1970), p.195–
- KUBINSZKY Mihály: Hajnóczi Gyula (1920-1996). Elhangzott: 2000.június 8. Budapest : MTA, 2001. p. 6 (Emlékbeszéd az MTA elhunyt tagjai felett)
- PÓCZY, Klára: Anwendung neuerer Ausgrabungsergebnisse bei der Ruinenkonservierung in der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67. (1970), p.177-194.
- VLADÁR, Ágnes: Die urbanistische Lage der Römischen Bürgerstadt Aquincum in der Stadtregelung von Óbuda und ihre Probleme. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67. (1970), p. 165-176.
- VLADÁR-HARSÁNYI, Ágnes: Denkmalschutz in Pannonien. Grundlagen und Beispiele. In: *Konservierte Geschichte-Antike Bauten und ihre Erhaltung*. Stuttgart, 1985. p. 263-274.
- VLADÁR Ágnes: Az egykori Pannonia római kori építészeti örökségének helyreállítása és védelme. In: Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. *Tanulmányok*. Szerk. Pámer Nóra. Budapest, 1994. p. 41-53.

ÜBER PROFESSOR DR. GYULA HAJNÓCZI AM 10. MAI 2013 IN AQUINCUM

Am Tag der im Titel genannt wurde, hielt das Aquincum Museum des Historischen Museums Budapest über Gyula Hajnóczi Dr. eine Gedenkfeier ab, im deren Rahmen seine Gedenktafel im Archäologiepark eingeweiht wurde. Bei den Vorbereitungen auf dieses Ereignis tauchte jener absurde, jedoch verständliche Wunsch auf, wie schön es wäre, wenn er diesmal auch persönlich in seiner geliebten Zivilstadt Aquincum anwesend sein könnte! In der Realität haftet diese Anwesenheit nicht an die physische Wirklichkeit, da seine Pläne, seine großformatige Überlegungen erhalten sind, und sich auch in den Gang der Ereignisse „eingemischt“ haben, damit diese – als Folge der nicht aus dem fachlichen Bereich kommenden, und die Aufgabe nicht richtig interpretierenden Auffassung – nicht zu sehr vom richtigen Weg abweichen.

Die Weitergabe seines geistlichen Erbes begann schon sehr früh, im Zuge seiner – sehr beliebten – Vorlesungen auf der Universität. Seine Hörer konnten seine außerordentliche Bildung, seine Liebe zur Kultur und zur Architektur des Altertums sein faszinierendes Geschick beim Zeichnen und seinen herben Humor kennenlernen. Auch die Verfasserin diese Zeilen gehörte dazu.

Hajnóczi Gyula wurde am 5. April 1920 in Baja geboren, hier maturierte er im Jahre 1938. Die Stationen seiner Lebensbahn: in Sopron studierte er Theologie auf der Fakultät für Evangelische Glaubenswissenschaft der Universität der Wissenschaften Erzsébet, in Pécs italienisch-ungarische Kunstgeschichte, und 1940–41 Geisteswissenschaften an der Universität Klausenburg. Er begann mit seinen Architektenstudien im Herbst 1944, die er 1950 mit dem Erwerb des Bauingenieurdiploms abschloss. Danach erwarb er zwischen 1954–58 das Diplom für allgemeine Archäologie, 1961 das Doktordiplom der Geisteswissenschaften im The-

menbereich Archäologie und Kunstgeschichte des Altertums. Er erreichte den akademisch-wissenschaftlichen Grad („MTA doktor“) im Jahre 1966. Die Auflistung seiner wissenschaftlichen Tätigkeit in der Fachliteratur würde den Rahmen sprengen. Der im Jahre 1956 herausgegebene Wegweiser der Denkmalerhebung ist für jede Kunstdenkmal-Generation unentbehrlich, genauso wie das Handbuch mit dem Titel: „*Die römischen Ruinen von Pannonien*“. Dieses Buch schrieb und zeichnete er als er bereits krank war. Seine herausragendes Werke sind das Handbuch mit dem Titel: „*Architektur der Antike*“ mit beinahe 500 Seiten und mehr als 600 Skizzen, herausgegeben 1967 und das 1992 publizierte Buch „*Vallum und Intervallum*“, das er selbst als den Gipfel seiner fachliterarischen Tätigkeit betrachtete. Er erhielt 1968 den Ybl Miklós Preis und 1990 den Kossuth Preis. 1996 wurde er zum korrespondierenden Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften gewählt.

Neben seiner bereits erwähnten Unterrichtsarbeit wandte sich seine Aufmerksamkeit im Zuge seiner Denkmalschutz Tätigkeit zu den Denkmälern des Altertums, so auch zum Ruinengebiet der Zivilstadt Aquincum. Der sogenannten Raumordnungsplan auf lange Sicht, der auch die später durchzuführenden Arbeiten bestimmte, wurde von seiner Studentin, der Verfasserin dieser Zeilen erstellt. Gyula Hajnóczi erregte die Aufmerksamkeit der Fachwelt zuerst mit der Wiederherstellung des Chors Isis in Szombathely (Steinamanger), danach folgte die Epoche Aquincum, dann – ohne Anspruch auf Vollständigkeit – TÁC-Gorsium, Fenékpusztá-Valcum, Balácapusztá, Kővágószőlős.

Das Historische Museum Budapest erinnert sich seiner verdienterweise auch sichtbar in Aquincum: mit einer Gedenktafel auf der Mauer des „*Hajnóczi-Hauses*“.

1. kép. Aquincum, polgáróros. Macellum. A déli boltsor első helyiségének részlete - gyomtalanítás után. 1962.

2. kép. Aquincum, polgárhoáros. Macellum. Korábban (még a háború előtt) „egymáshoz rögzített” különböző oszloptöredékek. (Foto: 1962.)

3. kép. Aquincum, polgáróros, Macellum. Nézet DNy felől, a műemléki helyreállítás után. (Építészek: Hajnóczi Gyula és Vladár Ágnes)

4. kép Aquincum, polgárváros. „Nagy közfürdő” részlete a hypocaustummal /padlófűtés/ DNy felől, a műemléki helyreállítás után. (Építész: Hajnóczy Gyula) Háttérben a 19. sz. végén épült múzeumépület.

5. kép Aquincum, polgárváros. Az ú. n. Nagy lakóház perystiliumos udvara, a műemléki helyreállítás után. (Építész: Hajnóczy Gyula)